

Yeşilbağ, Meliha (2023). Elvin Yıldırım, Türk Kültüründe Renkler, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022, 207 s., *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2023 /21, s. 126-129.

Elvin Yıldırım, Türk Kültüründe Renkler, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022, 207 s.

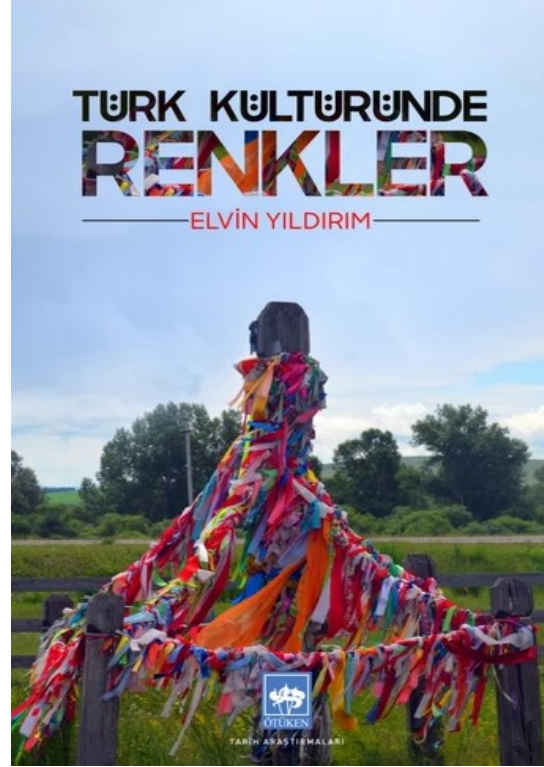
[Kitap İncelemesi / Book Review]

Meliha YEŞİLBAĞ*

Geliş Tarihi: 27.04.2023

Kabul Tarihi: 27.05.2023

Türk tarihi ve kültürüyle ilgili çalışmalar yürüten Elvin Yıldırım'ın *Türk Kültüründe Renkler* adlı kitabı, 2022 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yayımlandı. Renklerin; Türk kültürü, inancı, gelenek ve sosyal hayattaki yerinin odak noktası olarak belirlendiği çalışmada, renklerin pek çok yönden ele alınması bu konuda yapılmış çalışmalardan farklılık göstermektedir. Renkler, etimolojik kökler ve farklı lehçelerdeki kullanımlardan; kişi-yer adları, destan, atasözü-deyim, giyim-kuşam, sanat, devlet teşkilatı, yön sembolizmi, mitoloji, bayrak ve çeşitli merasimlere kadar pek çok alanı içine alacak şekilde incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken erken dönemden kalan metinler, destanlar, şecereler, atasözleri, deyimler, hikâyeler, sözlükler gibi Türk tarihi ve kültürü açısından önemli eserler taranmıştır. Bu kitap, Yıldırım'ın *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar* (2012) adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Tezden farklı olarak kitapta, tezin yayımlanmasından sonra yazılmış veya gözden kaçan kaynaklar da kitaba dâhil edilip çalışma genişletilmiştir.

Kitabın kapağında, Hakasya bölgesindeki ritüel alanından çekilmiş bir fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğrafta birbirinden farklı renklerde bez parçalarının bir tahta parçasına bağlandığı görülmektedir. Bu da bize, Şamanizm inancına dayanan ve dilek dilemek amacıyla kutsal sayılan ağaca bez bağlama geleneğini anımsatmaktadır.

Renkler; Türk kültürü, tarihi ve dili gibi birçok alanı ilgilendirmekte ve Türkler açısından pek çok mana ifade etmektedir. Aynı zamanda Ekici'nin de ifade ettiği gibi renkler ve onların ismi olan kelimeler, bir millet ya da toplumun kültürel miraslarını taşımada kıymetli bir işleve sahiptir (Ekici, 2016: 103). Bu nedenle renkler hususunun irdelenmesi, özellikle de Türk kültürü araştırmalarında pek çok konuya ışık tutacaktır. Yıldırım'ın çalışması da yalnızca tek bir alanı değil birden fazla disiplini ilgilendirmesinden dolayı birçok alana katkı sağlayacak mahiyettedir.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: yesilbagmeliha5@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8767-263X

Yıldırım'ın çalışması "Giriş" bölümü haricinde beş ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın "Giriş" kısmında (17-19) genel hatlarıyla çalışmadaki bölümlerin neler içerdiğine dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca çalışmanın amacı, önemi ve kapsamı gibi bilgilere de burada yer verilmiştir.

"Türk Lehçelerinde Renkler ve Etimolojileri" başlığını taşıyan birinci bölümde (23-43); "ak, al, ala, boz, gök, kara, kır, kızıl, sarı, yeşil" kelimelerinin Türk lehçelerindeki yazılışları ve kelimelerin bu lehçelerde ne gibi anlamlar ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Bu bölümde yerli ve yabancı araştırmacıların kelimelerin nasıl oluştuğuna dair görüşlerine ve bu kelimelerin kökeni hakkındaki tartışmalara yer verilmiştir. Aynı zamanda; *Kutadgu Bilig*, *Atabetü'l Hakâyık*, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, *Codex Cumanicus*, Kıpçak Türkçesiyle yazılmış *El-İdrâk Haşiyesi*, *Kitâb Fî Riyâzâtî'l Hayl*, *Irk Bitig*, *Dede Korkut* gibi pek çok kıymetli eserde, bu kelimelerin nasıl geçtiği tespit edilerek çalışmaya dâhil edilmiş, böylelikle bölümün içeriği de zenginleştirilmiştir.

"Kızıl" kelimesi başlığı altında, Türklerde bir ülküyü simgeleyen Kızılelma hususuna değinilmesi, birinci bölümün dikkat çeken noktalarındandır. Yıldırım, yeryüzündeki tüm Türkler başta olmak üzere, insanları birleştirip büyük bir devlet oluşturmayı amaçlayan ülkünün neden kızıl elmaya benzetildiği sorusunu yönelterek bir merak uyandırır. Ardından Radlov'un Kızılelma konusunda beyan ettiği şu görüşlere yer verir: "Radlov, Kızılelma mefhumunun hedefini Rum toprakları olarak açıklamakta ve bunun aslında Rum kilisesinin kubbesinde asılı olan bir top olduğunu belirtmektedir." (Yıldırım, 2022: 39).

"Adlar ve Renkler" ana başlığını taşıyan ikinci bölüm (47-63), dört alt başlıktan oluşmaktadır. "Bazı Türk Boy, Urug ve Aile Adlarında Renkler" adlı ilk başlıkta önce, boyların adlandırılmalarında göz önünde bulundurulmuş esaslardan bahsedilmiş; sonrasında Türk onomastikası üzerine yapılan önemli çalışmalarından söz edilmiştir. Yıldırım, bu kısımda Lezina, Superanskaya ve Ahsen Batur'un boy adlarıyla ilgili yaptıkları çalışmalara dayanarak boy adlarındaki renklerin kullanımıyla ilgili tespitlerde bulunmuştur. "Eski Türk Şahıs Adlarında Renkler" adlı ikinci başlıkta, geçmişte ad verme geleneklerinin içinde renklerin de kullanıldığı belirtilmiş; Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Oğuzlar ve Harezmsahlılar gibi eski Türk devletlerinin renge dayalı olarak verdiği isimlere dair bazı örnekler verilmiştir. "Türkçe Yer Adlarında Renkler (VI-XI. Yüzyıl)" adlı üçüncü başlıkta, yer adlarında renklerin kullanılma sebepleri üzerinde durulduktan sonra Türkiye'de Türkçe yer adları incelemelerinde ortaya çıkan sonuçlar paylaşılmıştır. Bu kısımda ayrıca "ak, ala, kara, kızıl, gök, sarı, yeşil, boz" renkleri özelinde renk sıfatlı tarihî yer adlarından birtakım örnekler verilmiştir. "Bitki ve Hayvan Adlarında Renkler" adlı dördüncü başlıkta ise hayvan ve bitki isimlerinde sık bir şekilde renklerin kullandığına dikkat çekilirken farklı kaynaklarda bu kullanımların neler olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Bu başlığın son kısmında Türk milletinin bir sembolü olarak değerlendirilen kurdun rengi hususuna değinilmesi oldukça dikkate değerdir. Yıldırım, kurdun rengiyle ilgili özellikle tarihçilerin bir fikir birliğinde olmadıklarını dile getirirken bazı Türk kaynaklarında kurdun nasıl adlandırıldığı detayını da bu kısımda dile getirmiştir.

Kitabın "Sosyal Hayatta Renkler" başlıklı üçüncü bölümü (67-117) toplam altı alt başlıktan oluşmaktadır. "Destanlarda Renkler" başlığında; *Oğuz Kağan Destanı*, *Çora Batır Destanı*, *Manas Destanı* ve *Dede Korkut* gibi kaynaklardaki renk adlarının hangi unsurlarda geçtiği ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. "Türklerde Bayrak Renkleri" başlığında, Türklerin bayrağa çok kıymet verdiği ve derin anlamlar atfettiği vurgulanmıştır. Bu bölümde, pek çok Türk boyu ya da devletini temsil eden bayrağın rengi ve bu renge yüklenen anlamların neler olduğundan bahsedilmiştir. Aynı Türk boyu ya da devletinin çeşitli kaynaklarda farklı bayrak renklerinden söz edildiğinin açığa çıkarılması bu bölümün göze çarpan ayrıntılarından. Bu kısımda dikkati çeken bir diğer konu da Gaznelilerin tercih ettiği bayrak rengi üzerine yapılan değerlendirmelerdir. Ayrıca bu bölümde bayrağın Türk

gelenekleri içindeki yerine de değinilmiştir. “Yönlerde Renkler” başlığında, genel itibarıyla Türklerin yönler için kullandıkları renkler ve yön-renk ilişkisine dâhil olan başka unsurlar üzerinde durulmuştur. “Devlet Teşkilatında Renkler” başlığında, Türk kavim ve devletlerinin mahiyetinde renklerin temas ettiği; devlet, hükümdar adlarının yanı sıra devletler için renklerin ifade ettiği anlamlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. “Giyim Kuşamda Renkler” başlığında, geçmişten itibaren Türklerin kıyafetlerinde kullandıkları renkler ve bu renklere yükledikleri anlamlar ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ayrıca bu kısmın sonunda; destanlarda ayakkabı olarak geçen *edik*, *Dîvânu Lugâti't-Türk'te* takı olarak geçen *büt*, kadınların yanaklarına sürdüğü *englik* ve krem olarak kullanılan *alçı'nin* niteliklerinden bahsedildiği de göze çarpmaktadır. “Sanatta Renkler” başlığında demircilik ve çini sanatları; kubbe ve minareler, duvara yapılan kabartmalar, duvar resimleri, altın uçlu ok, mavi cam incisi, renkli kaplar, halı ve kilim dokumaları gibi Türk sanatının önemli örneklerinde kullanılan süsleme ve renklere dair bilgiler yer almaktadır.

“İnançlarda Renkler” ana başlığını taşıyan dördüncü bölüm (121-138), dört alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak “Türk İnançları ile Renkler Arasındaki Bağlar” başlığında, eski Türk inanışlarında renklerin ifade ettiği anlamlar üzerinde durulmuş, sonrasında Türklerin inanışlarındaki bazı uygulamaların renklerle ilişkisi örnekler verilerek açıklanmıştır. “Alkarısı, Albastı, Nazar, Karakocolas, Rusali, İyeler” adlı ikinci başlıktaki terimlerin Türk inanışlarındaki yeri açıklanmıştır. Ayrıca bu terimlere karşılık gelen renklere ve inanışlarda uygulanan pratiklerine de yer verilmiştir. “Gök Rengi ve Gök Tanrı İnancı Arasındaki İlişki” adlı üçüncü başlıkta, gök rengi ve Gök Tanrı inancı arasında nasıl bir münasebetin olduğu izah edilmiştir. Bu izah yapılırken *Kutadgu Bilig*, *Manas Destanı*, *Dede Korkut Hikâyeleri*, *Oğuzname*, *Orhun Yazıtları* gibi kaynaklarda gök rengi ve Gök Tanrı inancının geçtiği kısımlar değerlendirilmiştir. İsmi zikredilen bu iki kavram arasında bir bağ olduğu görüşünü ileri süren yazarın bu kavramların ilk olarak hangi kaynaktan geçtiğini tespit etmesi de bu kısmın önemli detaylarından. “Türk Mitolojisinde Renkler” adlı dördüncü başlıkta, “ak, al, kara, sarı, ebemkuşağı (gökkuşağı)” renklerinin temsil ettiği anlamlar üzerinde durulmuştur.

Kitabın beşinci ve son başlığı olan “Renklerin Hayata Yansıması” bölümü (141-176), beş alt başlıktan oluşmaktadır. “Türk Tarihinde Kara Renginin Önemi” adlı ilk başlıkta, Türk devletlerinde kara rengin kullanım alanlarına yer verilmiştir. Yıldırım'ın burada özellikle kara rengin adlarda veya unvanlarda kullanıldığını belirterek bu kullanımları tarihî kaynaklardan verdiği örneklerle desteklemesi göze çarpmaktadır. Bu kısımda ayrıca kara rengin kullanımı; dinî, coğrafi gibi pek çok açıdan değerlendirilmiştir. “At Donları ve Kurban Merasimi” adlı ikinci başlıkta, özellikle eski Türk yaşamında kullanılan atlarda farklı renkler tercih edilmesindeki belirleyici unsurlar irdelenmiş, çeşitli kaynaklarda geçen Türkçe at adları, cinsleri ve bunların ifade ettiği renkler sıralanmıştır. “Yeşil, Sarı, Kırmızı ve Türk Tarihindeki İzleri” adlı üçüncü başlıkta, ismi zikredilen üç rengin Türklerde ne şekilde kullanıldığı ve hangi anlamları ifade ettiği açıklanmıştır. Yıldırım, Türklerin kıyafetlerinde en sık kullanılan renkler olması, Türkler için kurtuluş günü olarak değerlendirilen Nevruz kutlamalarında kullanılması (Yıldırım, 2022: 160) ve Türklerin yaşamlarında önemli bir etkisinin olması gibi nedenlerle özellikle “yeşil, sarı ve kırmızı” rengi, bu başlık altında değerlendirme gereği duymuştur. “Yerleşim ve Çadırda Renkler” adlı dördüncü başlıkta, Türk evlerinde kullanılan renklerin ifade ettiği anlamlar üzerinde durulmuştur. “Deyim ve Atasözlerinde Renkler” adlı son başlıkta ise içinde renk ihtiva eden atasözü ve deyimler incelenmiştir.

Çalışmanın “Sonuç” kısmında (177-178), genel bir değerlendirme yapılarak elde edilen tespit ve sonuçlar ifade edilmiştir. “Ekler” kısmında (181-189); kıyafet, süs eşyaları, tarihî yapılar gibi çeşitli görseller yer almaktadır. “Kaynakça” kısmında (193-202); ana kaynaklar, araştırma eserleri, makaleler, tezler ve internet kaynaklarının her biri ayrı başlıklar hâlinde

sıralanmıştır. Son olarak okurun aradığını daha rahat biçimde bulmasını sağlayan “Dizin”e (205-207) yer verilmiştir.

Elvin Yıldırım tarafından kaleme alınan “Türk Kültüründe Renkler” adlı çalışmayla Türk kültür tarihinin temel konulardan biri olan renkler hususuna geniş bir perspektiften bakılmıştır. Bu çalışma, Türk kültür çalışmalarında büyük bir eksiğin doldurmasını ve farklı disiplinler açısından da pek çok konunun aydınlatılmasını sağlamıştır. Ayrıca bu çalışma, Yıldırım’ın da ifade ettiği gibi muhteva ve kapsam bakımından Türkiye’de yer alan az sayıdaki araştırmalardandır. Bu kıymetli eserin farklı alanlarda renkler üzerine yapılacak olan yeni çalışmalara yol göstermesini temenni ederiz.

Kaynakça

Ekici, Metin (2016). “Türk Kültüründe ‘Al’ Renk”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16 (2): 103-107.

Yıldırım, Elvin (2022). *Türk Kültüründe Renkler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.